

Тетяна Кізіма

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Фундитус

студент гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОННИХ ВИТРАТ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Фінансування оборонного сектору є ключовим елементом забезпечення національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану. А вибір ефективної моделі бюджетного забезпечення потребує врахування міжнародного досвіду, його поступової адаптації до вітчизняних реалій та дотримання принципів прозорості, гнучкості і стабільності. Відтак у нинішніх складних військово-політичних умовах надзвичайно актуальним є критичний аналіз основних моделей фінансування оборонних витрат (зокрема, у США, Великій Британії, Німеччині, Польщі, Ізраїлі) та окреслення потенційних можливостей їх використання в українських воєнних реаліях.

Передусім слід акцентувати, що у провідних країнах світу застосовуються різні джерела фінансування оборонних витрат (табл. 1), з-поміж яких: бюджетні кошти; спеціальні оборонні фонди; зовнішня допомога і кредитні ресурси; кошти приватного сектору.

Таблиця 1

Порівняння моделей фінансування оборонних витрат вибраних країн світу у 2022 році

Країна	Основне джерело фінансування	Контрольний орган	Прозорість	Гнучкість
США	Держбюджет + спецфонди	GAO	Висока	Висока
Велика Британія	Держбюджет + резерви	NAO	Висока	Середня
Німеччина	Держбюджет + ППП	Bundesrechnungshof	Висока	Середня
Польща	Держбюджет + зовнішня допомога	NIK	Середня	Середня
Ізраїль	Держбюджет + зовнішня допомога	State Comptroller	Висока	Висока
Україна	Держбюджет + внутрішні запозичення	Головна інспекція МОУ, StateWatch	Середня	Висока

Джерело: сформовано на основі джерел: [1-6]

Важливим показником пріоритетності сектору оборони у державній фінансовій політиці є частка ВВП, що спрямовується на цей сектор (рис. 1).

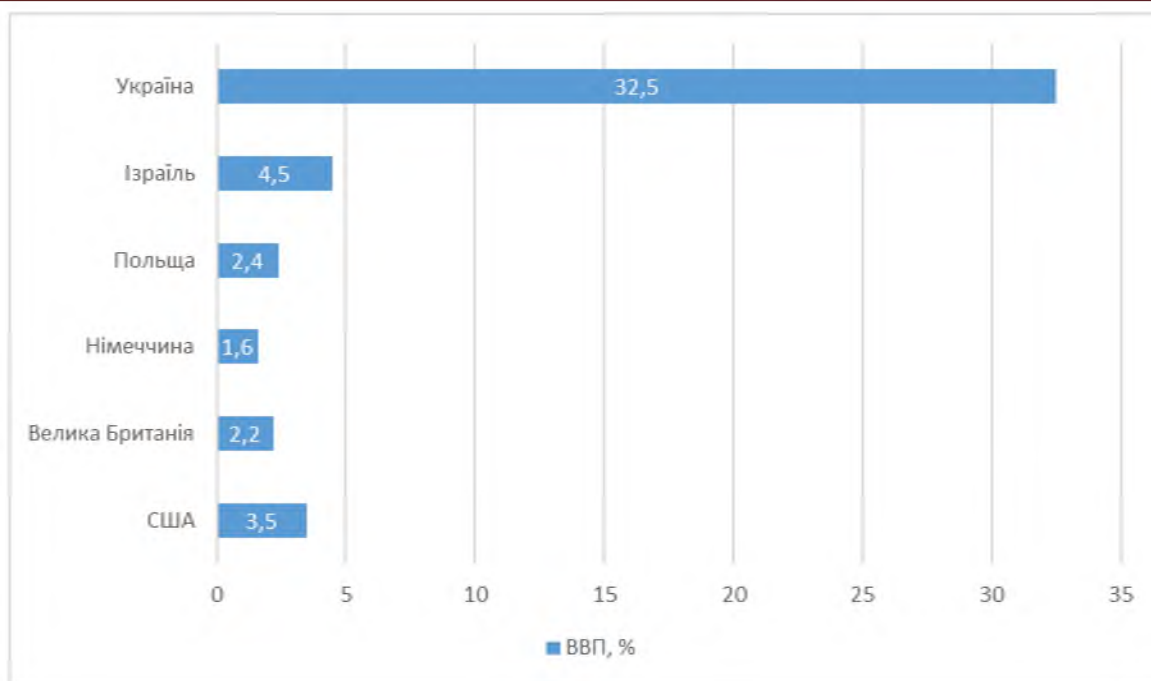


Рис. 1. Частка ВВП вибраних країн світу, яка спрямовується на оборону, у 2022 році, %

Джерело: узагальнено на основі джерел: [1; 7]

Причому у контексті тематики нашого дослідження важливо акцентувати, що відповідний контроль за витратами на сектор оборони зарубіжних країн здійснюється через: парламентський нагляд; незалежний аудит; громадський моніторинг; спеціалізовані агентства (рис. 2). Скажімо, такими агентствами є: GAO у США, NAO у Великій Британії, Bundesrechnungshof у Німеччині, NIK у Польщі, State Comptroller в Ізраїлі, Головна інспекція Міністерства оборони і громадські організації в Україні.



Рис. 2. Схема базових механізмів контролю за оборонними витратами у провідних країнах світу*

Джерело: адаптовано за інформацією з офіційних сайтів контрольних органів [1-6]

Проведений порівняльний аналіз зарубіжного досвіду фінансування оборонних витрат вибраних країн світу засвідчив, що:

– США та Ізраїль мають найвищу гнучкість у цій сфері та доволі велику частку ВВП, що спрямовується на оборону;

– Велика Британія і Німеччина забезпечують високу прозорість оборонних витрат через незалежні аудиторські органи;

– Польща активно залучає зовнішню допомогу щодо досліджуваного питання;

– Україна демонструє надзвичайно високий рівень мобілізації ресурсів, але потребує посилення прозорості та інституційного контролю в оборонній сфері (скажімо, доволі новим джерелом фінансування витрат на підтримку Збройних сил України стали кошти громадського бюджету або так званого «бюджету участі», «партисипаторного бюджету», який передбачає «усебічний доступ усіх стейкхолдерів до формування та використання бюджетних ресурсів через впровадження інноваційних технологій бюджетування» [8]. Тобто частина видатків може спрямовуватися на фінансування проєктів, пропонованих жителями конкретної громади, які перемогли за результатами громадського голосування. Приміром, кошти громадського бюджету Луцької міської територіальної громади у 2025 році були спрямовані виключно на фінансування військових потреб ЗСУ та підтримку родин військовослужбовців).

Загалом маємо підстави стверджувати, що Україна може імплементувати окремі елементи удосконалення фінансування оборонних видатків з урахуванням передового зарубіжного досвіду розвинених країн світу, з-поміж яких:

– створення спеціальних оборонних фондів із незалежним аудитом;

– формування резервів на випадок здійснення непередбачених витрат;

– залучення міжнародної військової та фінансової допомоги;

– використання механізмів державно-приватного партнерства у цій сфері;

– підвищення прозорості фінансування оборонних видатків через відкриті реєстри та звітність.

Відтак аналіз передового зарубіжного досвіду у сфері фінансування оборонних витрат дозволяє зробити висновок про необхідність:

– нормативного закріплення спеціальних фондів оборони;

– створення незалежного органу аудиту оборонних витрат;

– залучення міжнародних партнерів до фінансування;

– регулярного моніторингу ефективності оборонних витрат;

– адаптації гнучких бюджетних механізмів для означеного процесу.

Переконані, що упровадження вищезазначених елементів у вітчизняну практику сприятиме підвищенню фінансової стійкості оборонного сектору України.

Список використаних джерел:

1. Фінансування безпеки і оборони у 2022 році. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6014.html>

2. Defense Budget Overview: United States Department of Defense, 2024. URL: <https://comptroller.defense.gov/Budget-Materials>
3. Ministry of Defence Annual Report 2023. United Kingdom. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ministry-of-defence-annual-report-and-accounts-2023>
4. Bundeswehr Budget Report 2023. Federal Ministry of Defence, Germany. URL: <https://www.bmvg.de/en/publications/budget>
5. Israel Ministry of Finance. Defense Expenditure Summary 2022. URL: https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_finance
6. Polish Ministry of National Defence. Annual Budget Report 2023. URL: <https://www.gov.pl/web/national-defence/budget>
7. SIPRI Military Expenditure Database, 2023. URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>
8. Lobodina Z. M., Lopushniak H. S., Kizyma T. O., Lyvdar M. V. Inclusive budgeting: theoretical aspects, prerequisites and necessity for its implementation in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 2. № 33. P. 463-472. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38316/1/207201-466626-1-PB.pdf>